

lism, inklusivism eller exklusivism. Bokens svagheter, vilket det tyvärr finns flera av, är bland annat att Hilberg är ganska repetitiv, speciellt inledningsvis men även senare förklarar bokens syfte och dess centrala tankegångar flera gånger om. Det finns även två översikter, vilket känns lite överflödigt med tanke på att boken inte är speciellt lång. Vidare, vilket är mer allvarligt, kvarstår också en del frågetecken rörande bokens centrala antaganden och distinktioner. Alltför ofta blir jag osäker på Hilbergs tillämpning av hans tredelade distinktion mellan 'religiös realism', 'religiös anti-realism' och 'religiös non-realism'. Ludwig Feuerbach betecknas som religiös anti-realist, men enligt Hilbergs egen framställning framstår han enligt mig både som religiös non-realist och anti-realist (s. 59, 62). Rörande själva uppdelningen har jag även svårt att se religiös anti-realism som en revisionistisk position om den, vilket Hilberg verkar mena, enbart innebär att olika religioners e-satser är falska (att sanningsvillkoren inte är uppfyllda). Inte heller anser jag att det alternativet är så problematiskt att den kan anses utgöra ena delen av ett dilemma. Jag ställer mig därför frågande till om dessa tre alternativ är lika problematiska för alla religionstolkare. Sammanfattningsvis, Hilberg har författat ett engagerat inlägg i en viktig debatt och han har en del poänger, men för den som är intresserad av religiös realism och anti-realism eller frågor om religiös mångfald finns det åtminstone enligt mig mer givande litteratur att tillgå.

Thord Svensson,
Doktorand, Lund

Keith H. Lane, *Kierkegaard and the Concept of Religious Authorship*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2010. 171 sid.

Mer än 150 år efter Søren Kierkegaards död och efter framväxten av en väldig litteratur om honom och hans tänkande har hans författarskap en oförminskat stark potential att inspirera till nya undersökningar. Keith H. Lane, som idag är associate professor of Religious Education vid Brigham Young University på Hawaii, disputerade vid Claremont Graduate University år 2009 med avhandlingen *Striving before God: Kierkegaard and the Concept of Religious Authorship*. Året därefter gav han ut en kortare version av den 500 sidor långa avhandlingen, nu med den avkortade titeln *Kierkegaard and the Concept of Religious Authorship*. Boken publicerades 2010 som volym 45 i den tyska serien *Religion in Philosophy & Theology* som ges ut av förlaget Mohr Siebeck.

Kierkegaardlitteraturen kan delas in i olika genrer: populära introduktioner, systematiska översikter, monografier samt uppbyggelselitteratur. Denna litteratur kan också kategoriseras efter akademiskt ämnesområde. Lanes *Kierkegaard and the Concept of Religious Authorship* låter sig emellertid inte placeras i något

bestämt fack. Namnet på bokserien den ingår i ger en fingervisning om bokens hybridkaraktär: *Religion in Philosophy & Theology*. Å ena sidan kan boken sägas vara en akademisk text. Den är en bearbetning av en avhandling i religionsfilosofi och Lane säger att den präglas av "striving toward clarity, academic fairness and rigor". Å andra sidan är den ett klart uttryck för författarens personliga religiösa hållning och strävanden. Lane säger att "though this book is primarily philosophical in approach, my interest is not solely philosophical but religious". Detta är inte bara en upplysning om författarens bakomliggande syften, utan boken präglas genomgående av hans personliga strävan att komma till klarhet om de problem boken handlar om. Från akademisk synpunkt kan detta vara problematiskt, men det är samtidigt intressant och ger texten en stark energi, och innebär onekligen att man närmar sig problemen i Kierkegaards anda.

Lane har ett dubbelt syfte med sin undersökning. Han vill argumentera för tesen att Kierkegaard var en religiös författare. Detta kan förefalla som att vilja slå in en öppen dörr, men riktigt så enkelt är det inte. Kierkegaards spel med pseudonymer och indirekta kommunikationssätt har fått postmoderna läsare i vår tid att vilja läsa alla hans texter ironiskt. Lane menar med rätta att de bästa argumenten talar mot denna läsart och hävdar bland annat att de förklaringar Kierkegaard ger i texter som *Synspunktet för min forfattervirksomhed* – med undertiteln *En ligefrem Meddelelse, Rapport til Historien* – är upprigtigt menade.

Lanes andra syfte är av ett annat slag. Här gäller det inte att slå fast riktigheten i en tes, utan att söka svaret på en fråga. Lane är intresserad av de principiella skillnaderna och likheterna mellan filosofiskt och religiöst författarskap och vill skapa klarhet i detta med Kierkegaards hjälp. Fokus i denna breda syftesbeskrivning ligger på frågan om hur förenlig filosofisk reflexion är med kristen tro. Detta skall tolkas på kierkegaardskt vis, vilket innebär att man inte får ha förbråttom med att tro sig förstå. Lane tar den kristna trons värde och önskvärdhet för given och från den utgångspunkten resonerar han om i vilken utsträckning den troende bör göra sin tros innehåll till föremål för filosofisk reflexion. Problemformuleringen pekar på en motsättning, men den som avses är inte den eventuella oförenligheten mellan tro och vetande, att den kristne skulle riskera att finna sin tros innehåll motbevisad. I stället handlar den om risken att den personliga troshållningen mer eller mindre omärkligt ersätts av en objektiv hållning av propositionell tro som saknar hängivenheten och den personliga relationen till Gud. Fokus ligger alltså på det troende subjektet, inte på det objektiva trosinnehållet – eller annorlunda uttryckt, på *fides qua*, inte på *fides quae*. Inspirerad av Kierkegaard menar Lane att "Religious authorship is, before God, to speak or write [...] in a religious way, with a religious concern or interest." Den religiöse författaren är personligt involverad i de

religiösa frågorna, skriver Lane, och strävar oavbrutet att förverkliga sin tro i sitt liv. Han beskriver den filosofiska hållningen som motsatsen till detta. ”My ideal is a certain coolness”, citerar han Wittgenstein. I diskussion med andra uppfattningar i kierkegaardlitteraturen kommer Lane fram till att filosofin ändå har en uppgift också för den troende människan och att det inte behöver vara en konflikt mellan personlig tro och objektiv reflexion. Behovet av språklig klarhet och tydliga distinktioner har också religiöst intresse. Däremot har detta intresse inget behov av en metafysisk eller apologetisk filosofi, sådana ambitioner missuppfattar den religiösa trons natur, menar Lane som här ansluter sig till Kierkegaard.

Lanes bok har många förtjänster. Den beskriver religiös tro på ett intressant sätt och resonerar om spänningar i samexistensen mellan den vetenskapligt distanserade attityden och den personliga betydelse de religiösa frågorna har. Lanes tänkande följer Kierkegaard mycket nära, så nära att språket ibland blir lidande. Åtskilliga ställen i boken innehåller en kierkegaardska som ger ett dunkelt intryck för den som inte är bekant med uttryckssätten. En annan sak som drar ner intrycket av denna annars utmärkta bok är att det märks att den är en sammanpressad version av ett mycket större arbete. Bokens mångfald har inte fått plats i en tydlig enhet. Textens myllrande innehåll hade mått väl av en strängare redigering. Slutligen hade Lane behövt göra några distinktioner för att göra tänkandet klarare. Denna brist kan i några fall anas redan i de refererande delarna i denna anmälan. Lane blandar således genomgående samman text och författare, vidare använder han ordet *religiös* när han specifikt menar *kristen*. I det senare fallet är det återigen Kierkegaards språk som har slagit igenom, men här fungerar det inte i en modern kontext.

Roy Wiklander,
Doktorand, Lund

Jonas Gardell, *Om Gud*. Stockholm: Nordstedts, 2003. 295 sid., samt *Om Jesus*. Stockholm: Nordstedts, 2009. 360 sid.

2008 utsågs författaren, komikern, etc. till hedersdoktor vid teologiska fakulteten i Lund. Utmärkelsen grundade sig bland annat på boken *Om Gud*, som fackgranskats av Fredrik Lindström, professor i Gamla testamentets exegetik vid CTR, men också på ett långt framskridet manuskript till boken *Om Jesus*, som kontinuerligt granskats av Samuel Byrskog, professor i Nya testamentets exegetik vid samma institution.

Normalt sett tilldelas hedersdoktorat till personer som bidragit med ny kunskap i ett visst ämne. Det kan man knappast säga om Gardells böcker som istället har helt andra positiva egenskaper. Gardell har i den första boken framför allt behandlat den gammaltesta-

mentliga utvecklingen av den gud som sedan dyker upp som Jesus och andra judars gud i Nya testamentet. I den senare boken om Jesus försöker Gardell finna spår av ”den historiske Jesus” som han kontrasterar med den frälsargestalt – Jesus Kristus – som Paulus talar om i sina brev. Enligt Gardell var talet om Guds rike centrum i Jesus förkunnelse, medan det för Paulus var de glada nyheterna om den andligen uppståndne Messias och hans snara återkomst som var det mest centrala.

Gardell har inte bidragit med någon egentlig ny kunskap vare sig till Gamla eller Nya testamentets exegetik. Vad han däremot lyckats med är att sätta sig in i hur moderna exegeter arbetar med olika texter och på ett folkbildande sätt förmedla detta till kunskapsförstående lekmän. Man kan ha olika uppfattningar om hållbarheten i Gardells olika resonemang om vad han bedömer vara genuina Jesusord och sådana som lagts i hans mun av de olika kristna församlingar i vilka texterna formades, men ingen kan undgå att imponeras av hans beläsenhet och hans totala uppriktighet i försöket att komma fram till en för honom acceptabel gudsbild.

Gardells böcker kan med fördel ses som upplyftande bidrag till ett ämne som med tiden förpassats från de teologiska fakulteterna; nämligen apologetik. Gardell har retoriska gåvor som få svenska teologer, författare och journalister kommer ens i närheten av. Genom hans närmast hänsynslösa ärlighet i arbetet med bibeltexterna dras läsaren in i en kamp mellan den unge Gardells upplevelser av den inkluderande och allt förlåtande guden och den bild av den exkluderande och dömande guden som han finner i både Gamla och Nya testamentet. Gardell erkänner villigt att han inte får det hela att gå ihop, men han tror ändå.

Böckerna är knappast att betrakta som främst facklitteratur, utan är i högsta grad personliga. Gardell växte upp i en frireligiös miljö med en from mor, som förmedlade en bild av Gud som en allt igenom god gud som vid tidens slut skall uppenbara sig och bjuda in alla svaga, utstötta och avvikande till en festmåltid utan ände. Gardell kommer ständigt tillbaka till talet om att ta emot Guds rike som ett barn.

Gardell har lyckats med konststycket att trots alla kritiska analyser av bibeltexterna bevara sin barnatro. Många teologer, speciellt de katolska, anser sig ha goda skäl att tro på den treenige Guden som uppenbarat sig och sin frälsningsplan för människan. Enligt Gardell finns det knappast några förnuftiga argument som talar för existensen av ett sådant högre väsen, men han tror ändå på ett sådant, eftersom han kan förnimma dess kärleksfulla närvaro. Gudstron vilar för Gardell snarare på en känsla än ett rationellt argumenterande. Gardell behöver Gud, därför finns Gud.

Böckerna försöker inte heller dölja sin moraliska avsikt. Varje författare har enligt Gardell en agenda och som öppet homosexuell, och därmed enligt vissa fundamentalister ovillkorligen utestängd från himmel-